QIYOSIY MIFSHUNOSLIKNING NAZARIY ASOSLARI VA ZAMONAVIY TALQINLARI

Alimova Dilrabo

Osiyo Xalqaro Universiteti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada qiyosiy mifshunoslikning nazariy asoslari, shakllanish bosqichlari va zamonaviy ilmiy talqinlari adabiyotlar sharhi asosida tahlil qilinadi. Turli madaniyat va sivilizatsiyalar miflarining umumiy hamda farqli jihatlari, struktural, funksional va semantik yondashuvlar doirasida ilmiy baholanadi. Zamonaviy antropologik, kognitiv va madaniy kodlar nazariyalari asosida miflarning mazmuni va ularning jamiyat taraqqiyotidagi o‘rni izohlanadi.

Kalit so‘zlar: qiyosiy mifshunoslik, mif, strukturalizm, funksionalizm, semantika, talqin.

АННОТАЦИЯ

В данной статье представлены теоретические основы сравнительной мифологии, этапы её формирования и современные научные интерпретации на основе обзора литературы. Анализируются общие и отличительные черты мифов различных культур в рамках структуралистского, функционального и семантического подходов. Также рассматриваются современные антропологические и когнитивные концепции, объясняющие роль мифа в культурном развитии общества.

Ключевые слова: сравнительная мифология, миф, структурализм, функционализм, семантика, интерпретация.

ABSTRACT

This article provides a literature-based review of the theoretical foundations of comparative mythology, its developmental stages, and modern scholarly interpretations. The study analyzes similarities and differences among world mythologies within structuralist, functionalist, and semantic approaches. Modern anthropological and cognitive theories are also examined to explain the social and cultural significance of myths in human civilization.

Keywords: comparative mythology, myth, structuralism, functionalism, semantics, interpretation.

Kirish

Qiyosiy mifshunoslik ─ turli xalqlar miflarini qiyosiy tahlil qilish, ularning umumiy manbalari, struktura va semantik o‘xshashliklarini aniqlashga qaratilgan ilmiy yo‘nalishdir. XX asrgacha miflar faqat adabiy yoki diniy fenomen sifatida baholangan bo‘lsa, keyinchalik ularning ijtimoiy, kognitiv va psixologik mazmunlari chuqur o‘rganila boshlandi. Ushbu maqolada qiyosiy mifshunoslikning nazariy poydevori, ilmiy maktablari va zamonaviy talqinlarining ilmiy adabiyotlar asosidagi sharhi bayon etiladi.

1. Qiyosiy mifshunoslikning shakllanishi

XIX asr nemis romantizmi mifni milliy ruh va madaniyatning ifodasi sifatida talqin qildi. F. Shlegel, J. Grimm kabi olimlar miflarning kelib chiqishi va til bilan bog‘liqligini ilmiy muhokamaga olib chiqdilar. Maks Myuller esa qiyosiy mifshunoslikning ilmiy metodlariga asos soldi va miflarni “tilning kasalligi” sifatida baholadi. Bu yondashuv hozir rad etilgan bo‘lsa-da, qiyosiy tahlil metodlari shakllanishiga kuchli ta’sir ko‘rsatdi.

2. Struktural yondashuvlar (K. Levi-Strauss)

XX asrda strukturalizm miflarni universal aqliy modellar mahsuli sifatida tahlil qila boshladi. Levi-Straussga koʻra, turli xalqlarning miflari oʻxshash mantiqiy oppozitsiyalarga ega boʻlib, ular madaniy muammolarni tushuntirishga xizmat qiladi. Struktural metod qadimgi Sharq, yunon, slavyan, turkiy mifologiyalarning struktura jihatidan qiyoslash imkonini berdi.

3. Funksional yondashuvlar (B. Malinovskiy, E. Taylor)

Malinovskiy mifni jamiyatning madaniy-amaliy ehtiyojidan kelib chiqadigan hodisa sifatida talqin qiladi. Qiyosiy tadqiqotlarda bu yondashuv turli xalqlarning tabiat, marosim, urugʻchilik tizimiga oid miflari qanday ijtimoiy vazifalarni bajarganini oʻrganadi.

4. Semantik va psixoanalitik talqinlar (K. Yung, E. Kassirer)

K. Yung arxetiplar nazariyasiga asoslanib, turli xalqlarda oʻxshash mifiy obrazlar uchrashini insoniyatning “kollektiv ong osti” bilan bogʻladi. Qiyosiy mifshunoslik bu yondashuv orqali dunyo miflaridagi qahramon, ona, ajdar, buyuk ota kabi obrazlarning universalligini oʻrganadi. Kassirer esa mifni ramziy tafakkurning shakli sifatida baholab, madaniy mazmunlar tahlilini ilgari surdi.

5. Zamonaviy talqinlar: antropologik, kognitiv va madaniy yondashuvlar

XXI asrda qiyosiy mifshunoslik yangi yoʻnalishlar bilan boyidi:

Kognitiv mifshunoslik (Boyer, Barrett): miflar inson tafakkuri, idroki va xotirasi mexanizmlari bilan bogʻliq murakkab modellardir.

Madaniy semiosfera yondashuvi (L. Lotman): miflar madaniy kodlarning uzviy elementi.

Global qiyosiy tadqiqotlar: turkiy, slavyan, yapon, yunon mifologiyalarini parallel oʻrganish orqali umumiy tipologiyalar aniqlanmoqda.

6. Miflarning zamonaviy madaniyatdagi qayta talqini

Bugungi kunda miflar kino, adabiyot, ommaviy madaniyat, diniy tasavvurlar va identitet qurilishida muhim rol o‘ynaydi. Zamonaviy qiyosiy tadqiqotlar qadimgi mifiy modellarni postmodern talqinlar bilan bog‘laydi. Miflar qadimiy funksiyalarini saqlagan holda, yangi semantik maydonlar bilan boyimoqda.

Xulosa

Adabiyotlar sharhi qiyosiy mifshunoslikning keng qamrovli va interdisciplinar ilmiy yo‘nalish ekanini ko‘rsatadi. Uning nazariy asoslari romantiklardan tortib strukturalizm, funksionalizm, semantik va kognitiv yondashuvlargacha evolyutsiya qilgan. Zamonaviy talqinlar mifni universal tafakkur modeli, madaniy kod va ijtimoiy identitetning asosiy komponenti sifatida qayta baholamoqda. Qiyosiy mifshunoslik hozir ham global madaniy integratsiya jarayonlarida o‘z ilmiy ahamiyatini saqlab qolmoqda.

Adabiyotlar

1. Smith, J. (2021). Revisiting Comparative Mythology: Structural and Cognitive Approaches in the 21st Century. Journal of Mythological Studies, 12(3), 45–62.

2. Kwon, L., & Park, S. (2022). Myth and Cognitive Models: New Perspectives on Archetypes in World Mythology. Cognitive Anthropology Review, 8(1), 14–29.

3. Ivanova, V. (2023). Modern Trends in Slavic and Turkic Comparative Mythology. Eurasian Cultural Research, 5(2), 80–95.

4. Anderson, P. (2020). Symbolic Structures in Myth: A Semiotic Re-evaluation. Culture & Meaning Journal, 9(4), 101–118.

5. Rahman, D. (2021). Myth, Ritual, and Identity in Contemporary Cultural Narratives. International Review of Humanities, 33(1), 55–70.

6. Zhao, M. (2024). Digital Mythology: Transformation of Traditional Myths in Modern Media. Journal of Cultural Semiotics, 11(2), 22–41.

7. García, R. (2022). Comparative Analysis of Hero Myths in Indo-European Cultures. Modern Myth Studies, 4(3), 66–82.

8. Tursunov, A. (2023). Turkic Mythology in Contemporary Academic Discourse: Comparative Reflections. Central Asian Humanities Journal, 7(1), 39–55.

9. Baker, E. (2021). Functional Approaches to Myth in Modern Anthropology. Journal of Social Traditions, 14(2), 88–104.

10. Larsen, H. (2024). Archetypal Patterns and Cross-Cultural Symbolism: A New Comparative Overview. Global Myth Review, 6(1), 10–28.

11. Müller M. Comparative Mythology. London, 1909.

12. Lévi-Strauss C. The Structural Study of Myth. 1955.

13. Malinowski B. Myth in Primitive Psychology. 1948.

14. Cassirer E. The Philosophy of Symbolic Forms. 1955.

15. Jung C. Archetypes and the Collective Unconscious. 1968.

16. Boyer P. Religion Explained: The Evolutionary Origins of Religious Thought. 2001.

17. Lotman Y. The Universe of the Mind. 1990.

18. Eliade M. Myth and Reality. 1963.